

RAZVOJNI POTENCIJAL RURALNOG TURIZMA ODABRANIH LOKALNIH SAMOUPRAVA U ISTOČNOJ REPUBLICI SRPSKOJ

Apstrakt: Turizam, kao dio tercijarnog sektora i najbrže rastući segment svjetske privrede, doprinosi smanjenju nezaposlenosti, otvaranju novih preduzeća, razvoju infrastrukture, a podstiče i razvoj komplementarnih sektora. Razvojem turizma u ruralnim područjima ostvaruju se brojni ciljevi, poput podsticanja proizvodnje zdrave (organske) hrane, zaštite prirodnih resursa, formiranja sigurnog tržišta za lokalne proizvođače i, uopšte, povećanja životnog standarda lokalnog stanovništva. U ovom radu analizira se stanje ponude, potencijala i resursa ruralnog turizma Gornje-drinske regije, tj. opština Foča, Višegrad, Rogatica, Čajniče i Novo Goražde. Cilj istraživanja jeste da se utvrdi značaj razvoja ruralnog turizma za oporavak i razvoj privrede u cijelini u posmatranoj regiji, kao i da se ukaže na nedostatke koji koče razvoj ovog oblika turizma. Osnovna hipoteza glasi da Gornje-drinska regija raspolaže bogatim i raznovrsnim potencijalom za razvoj ruralnog turizma, koji je nedovoljno iskorišten. Formulirano je i nekoliko pomoćnih hipoteza, od kojih se izdvaja ona da efikasan ruralni turizam može da doprinese ekonomskom razvoju Gornje-drinske regije, kroz rješavanje problema nezaposlenosti i podsticanje razvoja drugih privrednih grana. Istraživanje je sprovedeno putem ankete, metodom uzorka od 100 ispitanika, koji su izabrani ciljanom metodom, a koji su direktno ili indirektno povezani sa turizmom. U radu je najprije dat teorijski osvrt na ruralni turizam, sa adekvatnim pregledom literature. Zatim su prikazana obilježja ruralnog turizma u Republici Srpskoj, a onda je izvršena analiza ruralnog turizma Gornje-drinske regije.

KLjučne riječi: ruralni turizam, Gornje-drinska regija, održivi razvoj turizma, lokalna samouprava

1 Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Ekonomski fakultet, Pale; milicabojat@yahoo.com;

2 Hotel Višegrad, aleksandar.gavrilovic@mail.com;

3 Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Ekonomski fakultet, Pale; rebicmladen@yahoo.co.uk.

DEVELOPMENT POTENTIAL OF RURAL TOURISM OF SELECTED LOCAL GOVERNMENTS IN THE EASTERN REPUBLIC OF SRPSKA

Abstract: Tourism, as part of the tertiary sector and the fastest growing segment of the world economy, contributes to the reduction of unemployment, the opening of new businesses, the development of infrastructure, and it also encourages the development of complementary sectors. Developing tourism in rural areas achieves numerous goals, such as encouraging the production of healthy (organic) food, protecting natural resources, forming a market for local producers and, in general, increasing the GDP per capita of the local population. This paper analyzes the supply, potential and resources of rural tourism in the Upper Drina region, i.e. municipalities of Foča, Višegrad, Rogatica, Čajniče and Novo Goražde. The aim of this paper is to determine the importance of the development of rural tourism for the recovery and development of the whole economy in the observed region, as well as to point out the shortcomings that hinder the development of rural tourism. The main hypothesis is that the Upper Drina region has a rich and diverse potential for the development of rural tourism, which is insufficiently used. Several auxiliary hypotheses were, also, formulated. The most important is that efficient rural tourism can contribute to the economic development of the Upper Drina region by solving the unemployment problem and encouraging the development of other economic sectors. The research was conducted through a survey, using a sample method of 100 respondents, who were selected using a targeted method, and who are directly or indirectly related to tourism. The paper gives a theoretical overview of rural tourism, with an adequate literature review. Then the characteristics of rural tourism in the Republic of Srpska were presented, and, the last part of paper analyzes rural tourism in the Upper Drina region.

Keywords: rural tourism, Upper-Drina region, sustainable tourism development, local government

1. UVOD

Kroz istorijski razvoj, turizam se stalno mijenjao, usavršavao, napredovao te tako dobijao nove oblike i forme. Upravo jedan od relativno novijih specifičnih oblika turizma, koji ima trend rasta, jeste i ruralni turizam. S obzirom na turbulentnost i brzinu života u gradovima, danas se nerijetko ljudi odlučuju da mir pronađu upravo u ruralnim sredinama, gdje bi stekli osjećaj smirenosti, opuštenosti i odmora. Za ruralni turizam često se koriste sinonimi poput seoskog turizma, eko-turizma, turizma u prirodi, zelenog turizma. U domaćoj literaturi, ipak, najviše korišten sinonim jeste seoski turizam, koji se pojednostavljeno definiše kao svaki oblik turističke ponude koja je suprotna od urbane, odnosno ukupnost ponude i sadržaja koji se mogu ponuditi turistima na selu.

Definicije ruralnog turizma u prvi plan ističu to da su za njegov razvoj neophodni autentični i zanimljivi sadržaji, dobra infrastruktura, adekvatne ugostiteljske usluge za posjetioce (smještaj, hrana), odmor, očuvana životna sredina, nepostojanje buke i brojni drugi dodatni sadržaji. U ovom radu biće prikazane karakteristike ruralnog turizma i njegov značaj za ekonomiju u cijelini. Naime, u razvijenim zemljama, važnost očuvanja sela i ruralnih područja prepoznata je odavno te su kreirani brojni programi za njihovo očuvanje. Turizam je tu među sektorima koji najviše doprinose očuvanju ruralnih područja. Okretanjem ruralne ekonomije ka turizmu podstiče se razvoj drugih sektora privrede. Tako, na primjer, u razvijenim ruralnim destinacijama meni ishrane je baziran na lokalnoj organskoj hrani, pri čemu se podstiče proizvodnja hrane u cijeloj ruralnoj sredini. Zatim, ruralnim turizmom sela ostaju naseljena, što omogućava ostvarivanje i drugih koristi. Kada se ovome doda i rastući trend ruralnog turizma u svijetu, u poslednjih 50 godina, dolazi se do zaključka da on može da igra veoma važnu ulogu u ekonomskom razvoju Republike Srbije.

Praktično se može reći da nije bilo mnogo istraživanja na tematiku ruralnog turizma za područje istočnog dijela Republike Srbije, u čemu se ogleda naučni i praktični značaj samog istraživanja. Još uvijek je za brojne stanovnike ovih prostora ruralni turizam nepoznanica i oni nisu svjesni mogućnosti da iskoriste sopstvene potencijale. Radom će se ukazati na ulogu turizma u privrednom životu i ekonomiji posmatranih opština. Ipak, ne smije se zanemariti ni činjenica da je Republika Srbija u poslednjih desetak godina prepoznala važnost ruralnog turizma i uključila se u evropske tokove njegovog razvoja, čime nastoji da ostvari brojne ciljeve, poput depopulacije ruralnih naselja, razvoja ekonomije ruralnih područja, prezentovanja pravih vrijednosti i ostvarivanja simbioze ruralnog sa ukupnim ekonomskim razvojem.

U radu će se izvršiti analiza stanja i perspektiva razvoja ruralnog turizma u Gornje-drinskoj regiji, kao i uloge turizma u privrednom životu i ekonomiji posmatranih opština. Prikazaće se stepen razvijenosti ruralnog turizma na ovom području i ukazati na potencijale za njegov dalji razvoj. Predstaviće se ponuda i sadržaj ruralnog turizma Gornje-drinske regije, a zatim ukazati na nedostatke koji koče razvoj ovog oblika turizma. Na samom kraju daće se određene preporuke kojim bi se unaprijedio ovaj sektor privrede.

Na osnovu postavljenog cilja i predmeta istraživanja moguće je definisati hipoteze. U radu se polazi od glavne hipoteze koja glasi:

Gornje-drinska regija raspolaže bogatim i raznovrsnim potencijalom za razvoj ruralnog turizma, koji je nedovoljno iskorišten.

Takođe, definisane su i pomoćne hipoteze:

Efikasan ruralni turizam može da doprinese ekonomskom razvoju Gornje-drinske regije kroz rješavanje problema nezaposlenosti i podsticanje razvoja drugih privrednih grana;

Ruralni turizam podstiče zapošljavanje žena u ruralnim područjima;

Za obezbjeđivanje kvalitetne ruralne turističke ponude neophodan je stručan i sposoban kadar u organizovanju i pružanju usluga u ruralnim turističkim destinacijama;

Za razvoj ruralnog turizma neophodna je snažnija pomoć države i institucija, u finansijskom i strateškom kontekstu.

2. PREGLED LITERATURE

Čomić i Pjevač su istakli da je turizam jedna od ljudskih djelatnosti koja je omogućila najmasovnije kretanje i disperziju ljudi kroz prostor u istoriji čovječanstva, što je prouzrokovano karakteristikama tog prostora, njegovom atraktivnošću i raznovrsnošću. Turizam je prostorno veoma relevantan fenomen, ne samo zbog svoje masovnosti i planetarne rasprostranjenosti već i zbog toga što je prostor njegov osnovni resurs, koji on istovremeno teži da očuva i transformiše.¹

Turizam se javlja kao integralni faktor socio-kulturnog razvoja. Njegov nekontrolisan razvoj može da ostavi negativne posljedice, kao što su ugrožavanje životne sredine, zagađenje, urbanizacija, te je u pojedinim situacijama potrebno ograničiti broj turista na određenom području. Turističko aktiviranje prostora doprinosi isticanju, odnosno boljem vrednovanju ostalih vrijednosti date sredine.²

Iako su i ranije postojali primjeri ruralnog turizma, može se reći da se za zvanični početak razvoja organizovanog ruralnog turizma uzima 1951. godina. Te godine je u Provansi, u Francuskoj, u jednom tipičnom malom selu *Chandal a la Javie*, senator *Emile Aubert* pokrenuo pilot projekat organizacije pružanja turističkih usluga u okviru klasičnih seoskih domaćinstava³. Osnovni cilj bio je očuvanje seoskih sredina, zaustavljanje iseljavanja stanovništva iz ruralnih područja, stvaranje novih mogućnosti za zaradu kroz turističke usluge i ponovno oživljavanje lokalne poljoprivrede. Jedna stara, tradicionalno izgrađena, napuštena štala, u vlasništvu lokalnih stočara i poljoprivrednika, pretvorena je u seosku kuću za odmor te dobila naziv *gites* (kućica). Od te kućice, na kojoj je pilot projekat uspješno realizovan, krenuo je razvoj seoskog turizma kakav danas poznajemo.⁴

U teoriji i praksi postoje brojne definicije ruralnog turizma, gdje je najučestalija ona da ruralni turizam uključuje širi opseg aktivnosti, usluga i dodatnih sadržaja koje obezbjeđuju domaćini (poljoprivrednici, seljaci) na porodičnom gazdinstvu kako bi

1 Čomić Đ., Pjevač N., (1997), Turistička geografija, Savezni centar za unapređenje turizma i hotelijerstva – ugovestiteljstva, Beograd;

2 Plavša J. (2007), Sportsko – rekreativni turizam, Prirodno – matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Novi Sad;

3 Krivošejev V., Rabasović B., (2019), Uvod u turizam - sa osnovama ruralnog turizma, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Valjevo;

4 Bačac R., (2011), Priručnik za bavljenje seoskim turizmom: Korak po korak od ideje do uspješnog poslovanja, Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Zagreb;

privukli turiste i time stvorili dodatni prihod, pri čemu se poštuju principi održivog razvoja i očuvanja prirodnih resursa. U drugim definicijama spominje se da se ruralni turizam nalazi u prostorima slabije naseljenosti, dok ruralne turističke destinacije mogu biti određene kao prostori posebno identifikovani i promovisani turistima kao mjesta za posjete u kojima se, kao osnovni motiv, javlja uživanje u seoskim krajevima i aktivnostima koje su tim mjestima svojstvene.⁵ Dakle, najjednostavnije je definisati ruralni turizam kao jedan širi pojam, koji može da obuhvata seoski i agroturizam.

Nevladina organizacija „EuroTer“ naglašava da se pod ruralnim turizmom podrazumijeva turistička valorizacija agrarnih područja, prirodnih resursa, kulturnog naslijeđa, ruralnih naselja, lokalnih tradicionalnih običaja, kroz posebno oblikovane turističke proizvode, koji reflektuju identitet područja i zadovoljavaju potrebe gostiju u smislu smještaja, usluga hrane i pića, rekreacije, aktivnosti, animacije i ostalih usluga, a sve to s ciljem održivog lokalnog razvoja i pružanja adekvatnih odgovora na potrebe današnjeg gosta unutar novostvorenih odnosa grada i sela (ruralnog područja).⁶

Na strani tražnje, kao glavni akteri u ruralnom turizmu javljaju se: porodice sa djetecom, braćni parovi bez djece, penzioneri, posjetioci i grupe, koji dolaze radi određenih sadržaja u ruralnim sredinama (biciklizam, planinarenje, jahanje, lov, ribolov, opuštanje u prirodi, istraživanje prirode i dr). Može se reći da je tipični ruralni turista osoba koja je mnogo putovala po svijetu, visoko obrazovana, zainteresovana za kulturu, ekologiju, zdravu ishranu i druge detalje. Obično su to posjetioci koji dolaze iz urbanih sredina, kojima su buka, svakodnevne obaveze i brzina gradskog života stvorili određeni vid pritiska pa im je relaksacija u seoskim područjima opuštajuća. Najčešće je dužina boravka u ruralnom okruženju jedan vikend, a rjeđi su i duži boravci, koji mogu da traju do deset dana.⁷

Ruralni resursi i okruženje čine ruralni kapital koji stanovnici seoskih područja koriste u ekonomske i druge svrhe. Kombinacija elemenata prirodnog kapitala sa ljudskim radom, znanjem i proizvedenim kapitalom omogućava ruralnu proizvodnju. Cilj te ruralne proizvodnje jeste zaštita biodiverziteta, sprečavanje erozije, zagađivanja zemljišta, kako bi se ostvarili ekonomski i socijalni rezultati. Na ovim postulatima zasniva se i ruralni razvoj, koji se definiše kao integralna, teritorijalno zaokružena, seoska privreda koju čini skup međusobno povezanih privrednih djelatnosti i drugih aktivnosti. Pored primarne poljoprivredne proizvodnje, tu spada prerađivačka industrija, vodoprivreda, rudarstvo, šumarstvo, lov, ribolov, trgovina, turizam, zanatstvo.⁸

Turizam je „izvoz kod kuće“, pri čemu se prodaje ono što se ni na koji drugi način ne bi moglo prodati (priroda, istorijski spomenici, kultura, domaća kuhinja, zabava). Robe i usluge se ne otpremaju u inostranstvo, već po njih dolaze kupci iz inostranstva. U tome se ogleda posebna vrijednost i ekonomski značaj turizma za razvoj manje razvijenih područja. Ništa kao turizam ne povezuje ukupnu privredu. On je pokretač široke saradnje u privredi u zajedničkom pružanju turističke usluge (saoobraćaj, smještaj, ishrana i sl).⁹

5 Janković M., (2022), Makroekonomski faktori razvoja ruralnog turizma u Srbiji, Fakultet za poslovne studije i pravo Union, Beograd;

6 Njegovan Z., (2016), Ekonomika turizma i seoskog turizma, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad;

7 Đurović D., Cvejić S., (2011), Ruralni turizam kao činilac ruralnog razvoja, Zajednički program Ujedinjenih Nacija u Srbiji, Beograd;

8 Grupa Autora, (2001), Ekonomski riječnik, Ekonomski fakultet, Beograd

9 Vlada Republike Srpske (2011), Strategija razvoja turizma Republike Srpske za period 2011–2020. godine, Banja Luka

3. RURALNI TURIZAM U REPUBLICI SRPSKOJ

Ruralni turizam u Republici Srpskoj neophodno je posmatrati zajedno sa drugim oblicima turizma, s obzirom da je ponuda ruralnog turizma usko povezana, čak u pojedinim situacijama identična ili slična sa ponudama seoskog, agro i planinskog turizma. Na osnovu donesenih dokumenata i institucionalizacije ruralnog turizma u Republici Srpskoj, može se reći da se ovaj oblik počeo razvijati početkom 2000-tih godina, kada je Vlada Republike Srpske donijela niz mjera u cilju razvoja i unapređenja ruralnog i seoskog turizma. Cilj tih mjera bio je unapređenje stanja ruralnih sredina i sprečavanje depopulacije, kao i adekvatno korištenje prirodnih potencijala. Preciznih podataka o ruralnom turizmu u Republici Srpskoj nema pa će u ovom radu biti prikazani podaci srodnih turističkih oblika (planinski), kao i ukupni podaci o posjetama u posmatranim opštinama. Procjenjuje se da Republika Srpska ima preko 2600 seoskih područja što predstavlja pogodno tlo za razvoj ruralnog turizma. Ipak, ovaj sektor još uvijek nije zaživio u dovoljnoj mjeri i nalazi se u početnim fazama razvoja.

U Republici Srpskoj je registrovano preko 60 seoskih domaćinstava koja se bave ruralnim turizmom, odnosno nude usluge smještaja i hrane. Domaćinstva nisu ravnomjerno raspoređena i najveći broj se nalazi u okolini Banja Luke, odnosno na prostorima Krajine, pri čemu je ujedno ruralni turizam najrazvijeniji u ovom dijelu. Ovaj podatak ne ocjenjuje realno stanje i procjenjuje se da postoji mnogo više domaćinstava koja pružaju usluge ruralnog turizma, ali da nisu registrovana zbog nepovoljne poreske politike. Razlog neregistrovanja je u tome što se ruralna domaćinstava tretiraju kao i svi drugi obveznici ugostiteljskog tipa (sa većim prometom i prihodom) pa su obavezna da ažurno vode poreske knjige što im predstavlja veće poslovne troškove. Na primjer, procjenjuje se da je potrebno preko 1000 KM za troškove knjige prometa i angažovanje računovođe na godišnjem nivou što predstavlja visok trošak za ova gazdinstva koja nemaju veliki priliv i promet u toku godine. Stoga, registrovan broj seoskih domaćinstava je daleko ispod realnog, i procjenjuje se samo da u okolini Foče ima preko 20 seoskih domaćinstava koja se bave ruralnim turizmom, a registrovano je svega 2-3, dok na Jahorini broj domaćinstava koja izdaju apartmane i sobe prelazi preko 100.

Posmatrano po regijama ruralna područja Republike Srpske nisu istog stepena razvijenosti i razlikuju se prema geografskoj pripadnosti i fizionomiji. Sela u sjevernom dijelu Republike Srpske (posebno ruralna područja oko Banja Luke i Bijeljine) su mnogo veća, sa relativno razvijenom putnom mrežom, sa većim brojem stanovnika povoljnijih starosnih godina i obrazovanijim ljudima. Dakle, turizam ruralnih područja u Republici Srpskoj je najrazvijeniji u sjevero-zapadnim krajevima u okolini Banja Luke, i okolnih gradova. Turističke ruralne aktivnosti su posebno izražene u okolini Potkozarja, platoa Manjačke, kanjona Vrbasa, penjašnice Pecka, izvori rijeke Sane, Eko zona Zelenkovac, te visoke planine Krajine: Vitorog i Klekovača. Ruralni ili seoski turizam se ovim krajevima razvio zahvaljujući blizini velikog centra i priliva ogromnog broja ljudi u toku godine, zatim zbog povoljnih prirodnih uslova kojima obiluje ovaj kraj poput planina, rijeka, jezera, kanjona, poljoprivredna imanja i dr. Turističku ponudu ovih ruralnih sredina čini splavarenje, rafting, biciklizam, brojne pješačke staze, organizovanje izleta do pećina, mogućnost organizovanog lova i ribolova, jahanja.

Ovaj kraj interesantnim čini kulturna i istorijska baština koju posjeduje ovaj dio Republike Srpske. Izuzetnu kulturnu vrijednost imaju i građevine tradicionalne arhitekture, sa karakteristikama određenog područja, kao i proizvodi starih zanata i kućne radinosti, kroz koje se upoznaje bogato nasljeđe ovog kraja. Pruža se mogućnost organizovanih posjeta umjetničkim kolonijama koje se organizuju u okruženju tokom ljeta, kao i prisustvovanje turističkim manifestacijama i tradicionalnim priredbama preko kojih se upoznaju narodni običaji i obilježja seoskog života. Bogatstvo kulturnog nasljeđa upotpunjuje gostoljubivost i srdačnost lokalnog stanovništva, koje u skladu sa tradicijom, svakog gosta prima kao prijatelja i iznosi pred njega bogatu trpezu zdrave, domaće hrane. Kroz seoski turizam zaposlilo bi se seosko stanovništvo, što bi kroz ostvarenje prihoda, zadržalo migraciju prema gradu i sačuvalo identitet seoskog života.¹⁰

Na području grada Bijeljine i okoline postoje dobri preduslovi za razvoj ruralnog turizma. Kapaciteti se ogledaju u razvijenim seoskim područjima Semberije, seoskim područjima na obalama rijeke Drine i Save, termomineralnoj vodi u Dvorovima, manastir Tavne i sl. Glavna turistička atrakcija Bijeljine u sferi ruralnog turizma je "Etno selo Stanišići" kao konkretan primjer atraktivnog i efikasnog održivog ruralnog turizma. Smješteno je na semberskoj ravni sa desetak kuća, mljekara i koliba prenetih iz Brgula sa platoa Zvijezde i Romanije. Kuće su autentičnog izgleda sa drvenim krovom pokrivenim šindrom, a u kućama je pokućstvo koje je vijekovima pripadalo iz tih krajeva. Kuće povezuju popločane kamene staze, a u centru sela se nalaze dva bistra jezera. Restoranski dio-konoba u potpunosti je opremljen u etno stilu, sa menijem tradicionalnih jela pripremljenih na ognjištu i jelima savremene kuhinje. Smještajni kapaciteti prate etno enterijer. Tu se nalaze i kuće brvnare za iznajmljivanje koje pružaju osjećaj prošlog i udobnost sadašnjeg vremena. Etno selo je za vrlo kratak period postalo turistički brend Semberije, Republike Srpske, Bosne i Hercegovine, zapadnog Balkana, Evrope itd.¹¹

Turističko područje Romanijske regije odlikuje bogat potencijal za razvoj ruralnog turizma poput malih poljoprivrednih gazdinstava, blizini velikih urbanih zona, bogat šumski i planinski potencijal i sl. Područje ove regije pogodno je za organizaciju malih poljoprivrednih gazdinstava, lovni turizam, planinarenje, šetnje u prirodi i razno. Pored prirodnih potencijala prisutni su i razni društveno istorijskih spomenici i obilježja koja se nalaze na ovom području. Svakako da Jahorina predstavlja najatraktivniji turistički potencijal sarajevsko-romanijske regije uz kojeg je moguće povezati i turističke sadržaje ruralnog turizma. U okolini Jahorine nalaze se brojne vikendice i seoske kućice koje predstavljaju smještajne kapacitete. Pored Jahorine na području ove regije planira se izgradnja velikog turističkog kompleksa „etno selo Ravna Romanija“ koje će biti bazirano na ruralnoj turističkoj ponudi. Zatim, pećina Orlovača koja se nalazi na brdu Orlovača, u selu Sumbulovac u opštini Pale je važna turistička atrakcija koja se nalazi u ruralnoj zoni. Pećina predstavlja jedinu pećinu u Republici Srpskoj koja je osposobljena za turističke posjete.

10 Turistička organizacija grada Banjaluka, (2012), Strategija razvoja turizma grada Banja Luka, 2013-2020. godine, Banja Luka

11 Opština Bijeljina (2012), Strategija razvoja turizma opštine Bijeljina za period 2012 – 2017. godine, Bijeljina

Južni dio Republike Srpske raspolaže veoma dobrim potencijalom za razvoj ruralnog turizma. Prije svega prirodni potencijali poput Maglića, Zelengore, gornjeg toka Drine, rijeke Trebišnjice, vještačkih jezera, ljekovitih voda i banja, kraška polja, prirodnih i nacionalnih parkova daju dobru osnovu za ruralni turizam. Zatim društveno historijska obilježja kao što su turistički kompleks Tjentište, Čuprija na Drini, Crkva u Čajniču, Manastiri Dobrun i Tvrdoš i dr. Međutim u južnom dijelu Republike Srpske ruralna područja nisu razvijena u takvoj mjeri kao u okolini Banja Luke, Bijeljine i Istočnog Sarajeva. Može se reći da su ruralna mjesta praktično na rubu egzistencije i veliki broj je pred gašenje. Ova sela odlikuje mali broj stanovnika, loša putna infrastruktura i povezanost sa glavnim putevima, nepovoljna starosna struktura (u brojnim selima su samo stariji ostali), samačka domaćinstva, slaba ekonomska moć stanovnika i niži stepen obrazovanja.

4. RURALNI TURIZAM GORNJE-DRINSKE REGIJE

Analiza stepena dostignutog razvoja ruralnog turizma i potencijala Gornjedrinske regije se odnosi na istraživanje ponude i sadržaja područja uz obalu gornjeg toka Drine. Naime, gornje podrinje je regija koja se nalazi u jugoistočnom djelu Republike Srpske uz obalu rijeke Drine, na osnovu koje je i dobila ime. Teritorijalno posmatrano Gornje podrinje ne pripada samo Republici Srpskoj, već postoji dio koji pripada Federaciji Bosne i Hercegovine. U ovom istraživačkom radu će biti obrađena turistička ponuda ruralnog turizma Gornjeg podrinja koji teritorijalno pripada Republici Srpskoj sa osvrtom na stanje i potencijale u opštinama Višegrad, Novo Goražde, Foča, Čajniče, Rogatica.

Posmatrane destinacije u ovom istraživanju pripadaju planinsko-kotlinskoj turističko-geografskoj regiji Republike Srpske što pogoduje razvoju ruralnog, planinskog, seoskog turizma u ovim oblastima. U pogledu putnih komunikacija može se reći da se posmatrane opštine nalaze na važnim putnim pravcima koji vode u smjerovima prema susjednim državama, i važnijim regionalnim centrima unutar Bosne i Hercegovine. Za opštine Foča, Višegrad i Čajniče se može reći da predstavljaju granična mjesta na kojima se nalaze granični prelazi za Srbiju (Višegrad), te za Crnu Goru (Foča, Čajniče), dok se opštine Rogatica i Novo Goražde nalaze na regionalnom putu za Sarajevu kao najbližem velikom urbanom centru. Dobra geo-saobraćajna pozicija se ogleda u činjenici da se ove opštine nalaze na važnijim pravcima magistralnih puteva poput poznatih ruta Beograd-Dubrovnik, Bijeljina-Trebinje, Sarajevo-Priboj, te rute koje vode do crnogorskog primorja preko Nikšića i Pljevalja (Foča i Čajniče). Iz svega navedenog se može zaključiti da se posmatrane opštine nalaze na dobroj geografskoj poziciji i na važnijim putnim pravcima, te da imaju prednost za razvoj ruralnog turizma.

Klima u posmatranim opštinama je uslovljena nadmorskom visinom i karakteristikama reljefa na pojedinim dijelovima opština. Za posmatrane opštine prevladava umjereno-kontinentalna klima sa izvjesnim uticajima planinske klime, izuzev opštine Čajniče u kojoj je zastupljena planinska i subplaninska klima. Na osnovu toga se može istaći da u posmatranim opštinama je klima povoljna za razvoj ruralnog turizma. Planinski i brdski masivi su pogodni za razvoj drugih dodatnih sadržaja koji se mogu kombinovati sa ruralnim turizmom. Zatim, dolina rijeke Drine, koja je okruže-

na planinskim i brdskim masivima sa izraženim kotlinskim proširenjima, predstavlja veoma interesantan predio pogodan za splavarenje i riječni turizam. Nadmorska visina posmatranih opština se kreće od 288 metara kao najniža tačka (Višegrad) do 2386 metara kao najviša tačka (Maglić – Foča).

Demografska slika u posmatranim opštinama nije na zavidnom nivou. Prema popisu iz 2013. godine u posmatranim opštinama živi 46 504 stanovnika. U opštinama je prisutan negativni trend odliva stanovništva, pa se smatra da je broj stanovnika znatno manji. Takođe, starosna struktura nije povoljna i iznad je republičkog starosnog prosjeka. Izražen je odliv mladog i radno sposobnog stanovništva. Ako uporedimo podatke iz popisa 1991. godine može se uočiti da je broj stanovnika gotovo prepolovljen. Razlog tome su odliv stanovništva usled ratnih deštava, raseljavanje, zatim loša ekonomska slika i nemogućnost zaposlenja mladih ljudi, kao i trend naseljavanja većih urbanih sredina (Beograd, Novi Sad, Čačak, Banja Luka).

Privreda i ekonomska moć stanovništva u posmatranim opštinama nije na zavidnom nivou, pa se može reći da ovi krajevi ne spadaju u grupu razvijenih područja Republike Srpske. Ekonomija je zasnovana na iskorištavanju prirodnih potencijala primarnog tipa, dok izostaje prerada u poluproizvode i proizvode. Regija je bogata šumskim potencijalom pa je ekonomija je bazirana na iskorištavanju šumskih resursa i primarnoj preradi drveta (Foča, Čajniče, Rogatica). U Višegradu se nalazi hidroelektrana koja čini okosnicu razvoja ove opštine. Novo Goražde nema značajne ekonomske kapaciteta, na teritoriji opštine posluju uglavnom mala preduzeća do pet zaposlenih, te je stanovništvo uglavnom zaposleno u drugim susjednim opštinama. Područje posmatranih opština prema prirodnim karakteristikama je pogodno za primarnu poljoprivrednu proizvodnju: stočarstvo, ratarstvo, voćarstvo, ribarstvo. Područja opština uz samu obalu Drine raspolažu boljim uslovima za ratarstvo s obzirom na dobre poljoprivredne uslove, kao i visoravan u Rogatici. Čajniče nema značajne poljoprivredne uslove, ali obiluje pašnjacima i livadama na brdskim i planinskim prostorima pogodnim za razvoj stočarstva. Posmatrano po opštinama Foča je najrazvijeniji regionalni centar u kojem su smještene brojne administrativne, zdravstvene i sudske ustanove.

5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Za ovo istraživanje neophodni podaci i informacije su prikupljene iz različitih izvora i radova koji su se bavili istraživanjem ove oblasti, prije svega sa teorijskog aspekta, a zatim iz izvora o turizmu u Republici Srpskoj, Bosni i Hercegovini i šire. S obzirom na nepostojanje jasnih i preciznih podataka o ruralnom turizmu posmatranih opština za ovo istraživanje sprovedena je anketa. Metodom anketiranja su utvrđeni stavovi ispitanika o stanju i perspektivama ruralnog turizma u posmatranim opštinama. Cilj je bio da se dođe do odgovora koliko građani znaju o ruralnom turizmu i da li smatraju da ruralni turizam može da bude pokretač ekonomije u posmatranim zajednicama. Ispitanici su birani ciljanom metodom s obzirom da neke odluke u budućnosti, koje su vezane za ruralni turizam, mogu biti u njihovoj nadležnosti. Uzorak istraživanja činio je 100 ispitanika koji su na neki način povezani sa turizmom uopšte, ili su redovni posjetioci turističkih destinacija. Ispitivani su menadžeri i zaposleni turističkih i ugostiteljskih agencija i objekata, zatim turisti, zaposleni u administracijama i svi drugi

interesni subjekti koji su na neki način povezani sa turizmom. Anketa je anonimna, a ispitanicima je postavljeno ukupno 16 pitanja koja se odnose na ruralni turizam. Anketa se sprovodila direktnim razgovorom (intervjuisanjem), online, i slanjem na mail adrese elektronske forme upitnika. Anketa je podjeljena u dvije grupe pitanja. U prvoj grupi se nastojalo utvrditi stanje ruralnog turizma „Gornje-drinske“ regije, dok se druga grupa pitanja odnosila na potencijale odnosno na stavove i svijest građana o važnosti razvoja ruralnog turizma za ekonomiju lokalne zajednice.

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U prvom pitanju vezano za analizu stanja ruralnog turizma nastojalo se utvrditi da li su ispitanici upoznati sa ruralnim turizmom kako posebnim oblikom ili segmentom turizma. Od 100 anketiranih ispitanika njih 78 je odgovorilo da im je poznat ruralni turizam, dok 22 ispitanika nisu upoznati sa terminom ruralnog turizma, već su navodili da je za njih turizam jedan opšti pojam bez jasnih podjela.

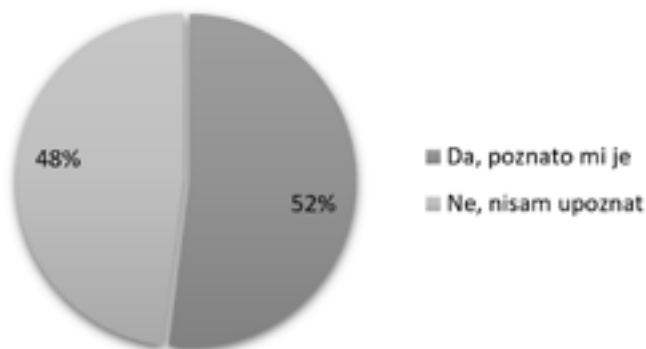
Grafikon 1. Upoznatost ispitanika sa pojmom ruralnog turizma

Izvor: Autor

Grafikon ukazuje da postoji visok stepen upoznatosti sa ruralnim turizmom, eko sadržajima, i seoskim turizmom. Većina ispitanika je prilikom anketiranja istakla da su im poznate neke ruralne turističke destinacije kao na primjer „Etno-selo Stanišići“ kao primjer kvalitetne turističke ponde sa elementima i sadržajima ruralnog turizma. Naredno pitanje je imalo za cilj utvrditi da li je ispitanicima poznato da neko u njihovoj lokalnoj zajednici ili okruženju nudi usluge ruralnog turizma. Odgovor na ovo pitanje je bio skoro ujednačen gdje je 52 ispitanika navelo neki primjer ruralnog turizma, dok 48 je istaklo da ne postoji niko ko se bavi ruralnim turizmom u njihovoj lokalnoj zajednici. Ono što je zanimljivo za ove rezultate jeste da vlada loša informisanost o turističkoj ponudi ruralnih mjesta u posmatranim opštinama. Ovde se zaključuje da su ispitanici nedovoljno upoznati sa ruralnim turizmom u njihovim zajednicama, s obzirom da postoje primjeri ruralnog turizma u posmatranim opštinama, te da nedostaje promocija i propaganda za ruralne sadržaje. Može se reći da su praktično neprimjećena neka ruralna gazdinstva.

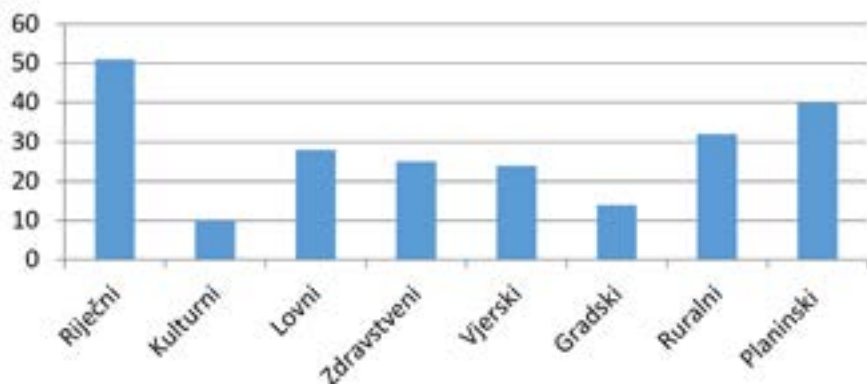
Grafikon 2. Upoznatost ispitanika sa ponudom ruralnog turizma u lokalnoj zajednici u kojoj žive

Izvor: Autor

Sledeće pitanje je imalo za cilj dobijanje informacija od ispitanika o mišljenjima i stavovima za koji oblik turizma bi se zalagali da se razvija u njihovoj lokalnoj zajednici. Ispitanicima je data mogućnost da izaberu više ponuđenih odgovora, a kao oblici ponuđeni su bili riječni, kulturni, lovni, zdravstveni, vjerski, gradski, ruralni, planinski. Ovi oblici, kao ponuđeni odgovori, kreirani su u skladu sa turističkim potencijalima posmatranih opština. Najviše ispitanika je istaklo da je riječni turizam kao prioritet, zatim planinski, ruralni, lovni, zdravstveni, vjerski, dok najmanje odgovora bilo je za gradski i kulturni. Naime, ovde je logično da su ispitanici bili opredeljeni za riječni turizam kao prioritetni s obzirom da kroz gradove poput Foče, Novog Goražda, Višegrada protiče Drina koja je pogodna za razvoj turizma. Takođe, u Višegradu i Foči značajne su rijeke Rzav i Čehotina kao pritoke Drine, pa je moguće kreirati razne sadržaje koji mogu da privuku turiste. Navedene podatke ćemo predstaviti na sledećem grafikonu.

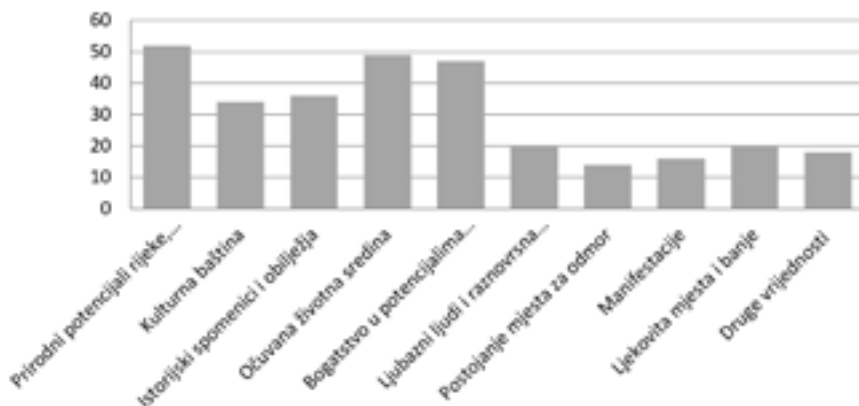
Grafikon 3. Prioritetni oblik turizma koji treba razvijati prema mišljenjima ispitanika

Izvor: Autor

Ovim pitanjem se može zaključiti da su ispitanici više opredjeljeni za korištenje prirodnih potencijala kao osnovne baze za razvoj turizma. Zanimljivo je da veliki procenat ispitanika se opredjelilo za ruralni turizam kao i druge srodne oblike poput riječnog, lovskog, planinskog kao perspektivne oblike turizma koje treba razvijati u njihovoj lokalnoj zajednici. Ispitanike smo pitali koje su to istaknute turističke vrijednosti u njihovom životnom okruženju.

Grafikon 4. Istaknute turističke vrijednosti u životnom okruženju ispitanika

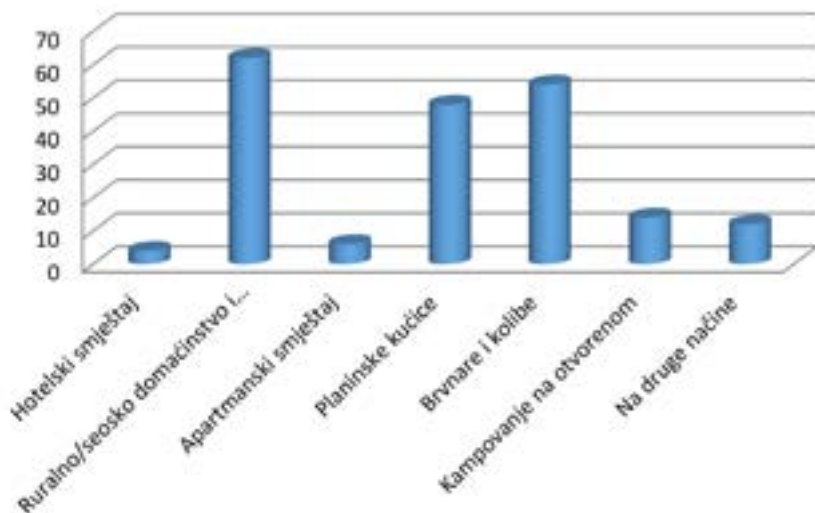

Izvor: Autor

Ispitanicima je data mogućnost da na pitanje o istaknutim turističkim vrijednostima njihovog kraja mogu dati više odgovora. Ovim pitanjem se nastojalo doći do saznanja o turističkim sadržajima koji se nude u posmatranim opštinama. Većina ispitanika je navela da je prirodni potencijal baza razvoja turizma poput rijeka, planina, jezera i sl., zatim bogatstvo za lov i ribolov, očuvana životna sredina, istorijski spomenici, kulturna baština i sl. Najmanje odgovora bilo je za postojanje mirnih mjesta za odmor kao turističkih destinacija, te druge vrijednosti. Kao druge vrijednosti ispitanici su uglavnom odgovarali da se u njihovim lokalnim zajednicama kombinuje više vrijednosti po kojima su turistički poznati.

Ispitanicima je postavljeno pitanje o vrsti smještaja koji bi oni preferirali u ruralnim turističkim destinacijama tokom posjete. Ispitanici su mogli da biraju između prilaženog hotelskog smještaja u ruralnim krajevima, ruralno i seosko gazdinstvo i kuće, apartmanski smještaj, planinske kućice, kolibe i brvnare, kampovima na otvorenom, te na druge načine. Ispitanici su mogli zaokružiti više ponuđenih odgovora.

Grafikon 5. Vrsta smještaja koju bi preferirali ispitanici u ruralnim turističkim destinacijama

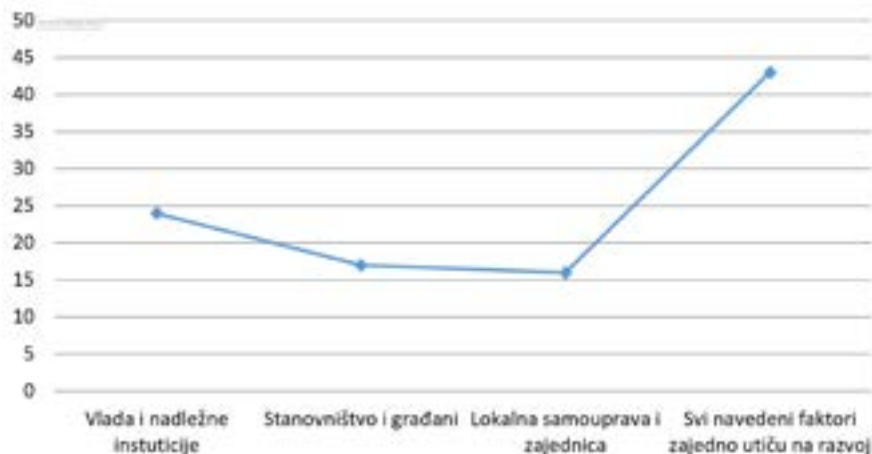

Izvor: Autor

Najviše ispitanika je istaklo da bi kao smještaj izabrali seoske kuće i domaćinstva, zatim brvnare i kolibe, planinske kućice, dok je malo broj ispitanika naveo kampovanje na otvorenom, hotelski smještaj, apartmane. Posebno je zanimljivo da je svega 4 ispitanika navelo hotelski smještaj, a 6 ispitanika se opredjelilo za apartmane kao prenočište u ruralnim krajevima. Podaci ukazuju na visok stepen preferencija i želje ispitanika za prenočištem u autentičnim i mirnim vrstama smještaja u ruralnim krajevima. Kroz razgovore većina ispitanika je istakla zasićenost hotelima i apartmanima, te su naglašavali da su za mirne i prirodnije smještaje, kako bi se oslobodili od svakodnevnog pritiska i obaveza.

Naredna grupa pitanja se odnosila na mišljenje i stavove ispitanika o ključnim faktorima koji mogu da utiču na razvoj ruralnog turizma u lokalnoj zajednici. Pred ispitanike su bili ponuđeni odgovori kao faktori koji mogu da imaju bitnu ulogu u ruralnom turizmu poput Vlade i nadležnih ministarstava, stanovništvo i građani, lokalna samouprava, kao i odgovor kombinovanja više faktora koji mogu da utiču na ruralni turizam. 43 ispitanika je navelo da svi navedeni faktori zajedno determinišu razvoj ruralnog turizma, zatim 24 je navelo Državne institucije i nadležna ministarstva kao ključne faktore, te 17 ispitanika je odgovorilo da građani, a 16 da je lokalna samouprava ključna za razvoj ruralnog turizma.

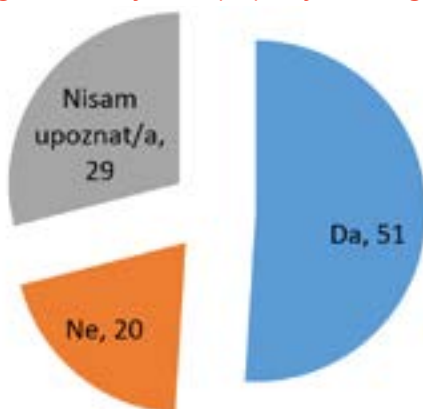
Grafikon 6. Mišljenje ispitanika o faktorima koji mogu da utiču na razvoj ruralnog turizma

Izvor: autor

Odgovori jasno ukazuju da ispitanici smatraju da je za ruralni turizam neophodno uključivanje svih aktera kako bi se razvio u punom kapacitetu. Naredno pitanje se odnosilo na mišljenja ispitanika o tome da li lokalna zajednica u kojoj žive ulaže dovoljno napora, odnosno da li je način na koji se lokalna samouprava bavi adekvatan i efikasan za ruralni turizam. Ispitanici na ovo pitanje su uglavnom negativno odgovorili gdje je 51 ispitanik istakao da se lokalna zajednica nedovoljno bavi pitanjem ruralnog turizma na pravi način, dok 29 nije bilo upoznato sa aktivnosti lokalne zajednice po ovom pitanju, a 20 ispitanika je navelo da lokalna zajednica ulaže dovoljno napora za razvoj ovog sektora.

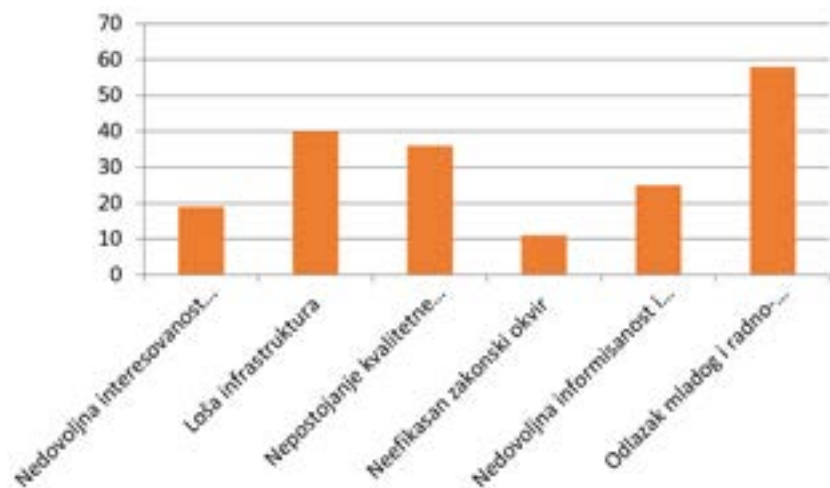
Grafikon 7. Uloga lokalne zajednice po pitanju ruralnog turizma

Izvor: Autor

Sledećim pitanjem se nastojalo doći do stavova ispitanika koji su to konkretni problemi i nedostaci koji koče razvoj ruralnog turizma u posmatranim opštinama. Ispitanici su mogli da zaokruže više ponuđenih odgovora. Ispitanici su istakli da najveći problem predstavlja odlazak mladog i radno sposobnog stanovništva, zatim 40 odgovara je bilo za lošu informisanost i edukovanost ruralnog stanovništva iz oblasti ruralnog turizma, 19 je istaklo nedovoljnu interesovanost turista za ruralni turizam, dok 11 smatra da zakonski propisi i odluke predstavljaju faktor koji koči razvoj ruralnog turizma. Ispitanicima je data mogućnost da zaokruže više ponuđenih odgovora. Na sledećem grafikonu će biti predstavljeni rezultati ispitanika o konkretnim problemima koji koče razvoj ruralnog turizma.

Grafikon 8. Problemi koji koče razvoj ruralnog turizma

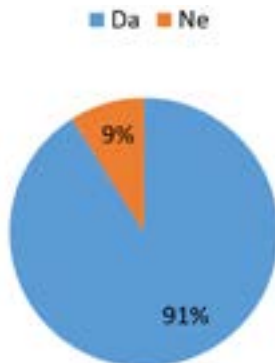

Izvor: Autor

Podaci ukazuju na ozbiljno narušeno stanje ruralnih područja s obzirom na odlazak mladih koji trebaju da budu nosioci ruralnog razvoja, a samim tim i ruralnih turističkih aktivnosti sa svojom energijom i usvajanjem novih znanja. Zatim, loša infrastruktura i nepostojanje kvalitetne turističke ponude i sadržaja kao drugi, odnosno treći po ozbiljnosti problem. Naime, jasno je da su sela u posmatranim opštinama, kao i šire u Republici Srpskoj, suočena sa lošim putnim komunikacijama, što udaljava turiste, kao i to da se u ponudi u ruralnim turističkim destinacijama ne može naći kompletna i očekivana usluga. Dobar dio ovih turističkih destinacija nudi samo uslugu smještaja, dok usluga hrane izostaje i razni drugi primjeri. Ispitanici su označili zakonske propise i nedovoljnu zainteresovanost turista kao probleme koji najmanje koče ruralni turizam.

Drugi dio ankete se odnosio na ispitivanje potencijala za razvoj ruralnog turizma u opštinama obuhvaćenim istraživanjem. Prvim pitanjem se nastojalo doći do odgovora i stavova koji se tiču da li bi ispitanici posjetili ruralna sela kao turističke atrakcije. Cilj je bio doći do saznanja o tome da li postoji želja i volja za ovakvim uslugama, te tako odrediti potencijalne mogućnosti za razvoj ruralnog turizma.

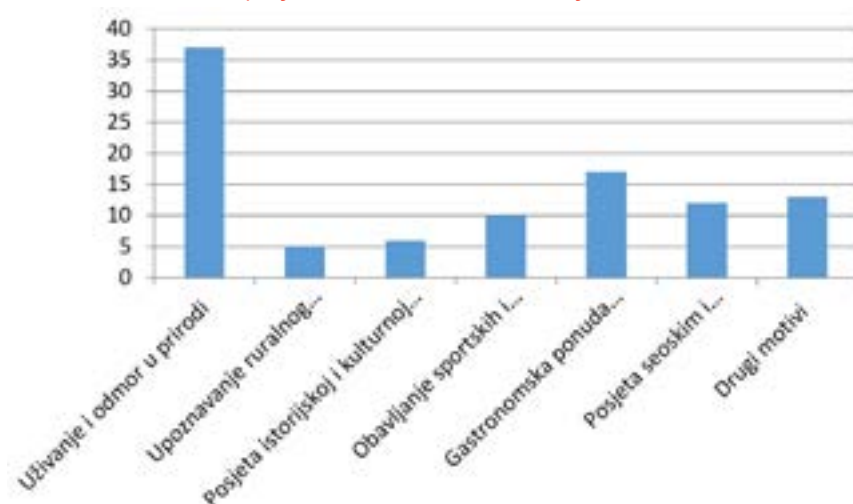
Grafikon 9. Potencijalna posjeta ruralnom turističkom mjestu

Izvor: autor

Većina ispitanika, čak 91 ispitanik je istakao da bi posjetio ruralnu turističku destinaciju, te da su razlozi postizanje osjećaja autentičnosti i prirodnosti na selima, kao i bijeg od urbanih zona i buke. 9 ispitanika je odgovorilo negativno, a kao razloge su naveli prezasićenost ruralnim područjima i nezanimljive sadržaje koje nude ruralna područja. Drugo pitanje se odnosilo na motiv ispitanika prilikom odabira turističke destinacije.

Grafikon 10. Motivi za posjetu ruralnom turističkom mjestu

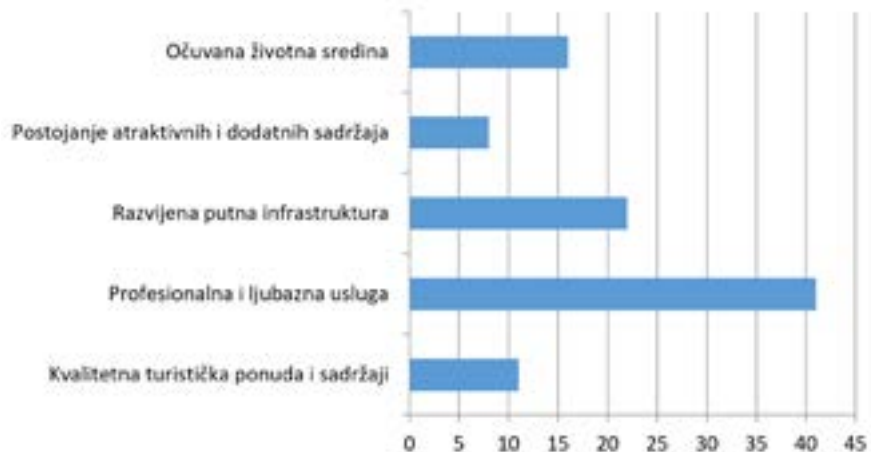

Izvor: Autor

Cilj ovog pitanja se odnosi na utvrđivanje razloga koji bi potencijalne turiste naveli da posjete ruralnu turističku destinaciju. Na ovaj način se nastoji doći do saznanja koje sadržaje ruralno seosko gazdinstvo treba razvija u budućnosti. 37 ispitanika je

istaklo da preferira odmor u prirodi i mir kao glavni motiv obilasku ruralnog područja, zatim 17 kao motiv uzima gastronomsku ponudu tradicionalnih jela, 13 ispitanika je navelo da kombinuje više ponuđenih odgovora, 12 da bi uživalo u tradicionalnim seoskim manifestacijama i običajima, dok najmanje ispitanika se opredjelilo za posjete zbog kulture i istorijskih obilježja i upoznavanja ruralnog načina života. Većina ispitanika je istakla da im je ruralni način života od ranije poznat. Sledeće pitanje se odnosilo na ocjenjivanje važnosti stavova za ostvarivanje uspjeha ruralnog turizma. Ispitanici su prema sopstvenim kriterijumima dali odgovore šta smatraju bitnim za ostvarivanje uspjeha ruralnog turizma. Najvišom ocjenom je istaknuto da su ljubaznost i gostoprimstvo ključni faktori. 41% odgovora je bilo da su profesionalna i ljubazna usługa najvažniji segment uspešnosti ruralnog turističkog domaćinstva. Zatim sa vrlo dobrom ocjenom je 16% ispitanika navelo kao očuvanu sredinu, 22% je navelo putnu infrastrukturu, 11% za kvalitetan turistički sadržaj, te 8% za postojanje atraktivnih i dodatnih sadržaja, pri čemu je ovo najmanje bitno.

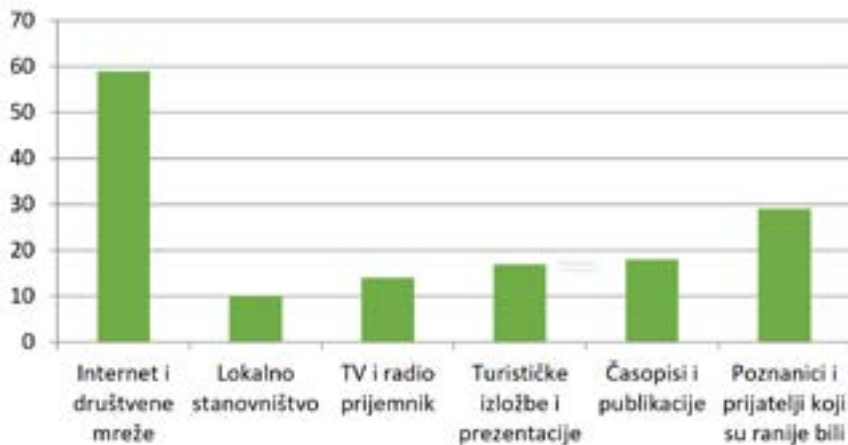
Grafikon 11. Faktori za ostvarivanje uspjeha ruralnog turizma

Izvor: Autor

Naredno pitanje je imalo za cilj utvrđivanje stavova ispitanika o gastronomskoj ponudi u okviru ruralnog turizma. Na pitanje kakvu gastronomsku ponudu hrane ispitanici bi preferirali u ruralnoj turističkoj destinaciji, odnosno da li treba da je pripremljena na tradicionalan način većina ispitanika je potvrdno odgovorila i naglasila da je potrebno još više proširiti ruralnu ponudu tradicionalnih jela i pića. Ovim bi se podstakao razvoj drugih privrednih grana, posebno proizvodnja organske i eko hrane. Sledeće pitanje se odnosilo na oglašavanje i propagandu ruralnih turističkih destinacija. Zbog sve većeg pritiska sa tržišta i jače konkurencije promocija i propaganda zauzimaju važno mjesto u poslovnim politikama kako bi se uspješno privukli posjetioci. Ovim pitanjem se nastojalo utvrditi koje konkretne promotivne aktivnosti se najviše koriste kako bi se privukli potencijalni turisti. Cilj je bio da se utvrde koje načine oglašavanja i promotivne aktivnosti treba da razvijaju ruralne turističke destinacije.

Grafikon 12. Načini oglašavanja ruralnih turističkih destinacija

Izvor: Autor

U ovom pitanju ispitanicima je data mogućnost da odgovore na više ponuđenih odgovora. Na ovo pitanje ispitanici su istakli da se kao oblik oglašavanja i propagande najviše koriste internet i društvene mreže, odnosno da najviše informacija uopšte o turizmu dobijaju putem društvenih mreža. Čak 59 ispitanika je navelo da se putem interneta i društvenih mreža dobija informacije o turističkoj ponudi. 29 ispitanika je navelo da od polaznika i prijatelja koji su ranije bili dobijaju informacije, 18 putem časopisa i publikacija, 17 preko turističkih izložbi i prezentacija, 14 putem TV-a i radio prijemnika, te 10 ispitanika je istaklo da informacije dobija od lokalnog stanovništva. Narednim pitanjem smo nastojali doći do stavova i mišljenja stanovništva o turističkoj ponudi lokalne zajednice, rada nadležnih ustanova, stepenu aktivnosti i uključenosti građana u ruralni turizam i sl. Ispitanici su odgovorili na sledeći način što ćemo vidjeti u sledećoj tabeli.

Tabela 1. Ocjena stanja i perspektiva ruralnog turizma u posmatranim opštinama

	Tačno	Netačno	Djelimično
Rad turističke organizacije u Vašem gradu je zadovoljavajući		49	
Turistička ponuda u Vašem gradu je iskorištena u punom kapacitetu		51	
Ulaganje u razvoj turizma značajno bi doprinjeo ekonomskom razvoju Vašeg grada	53		
Država značajno ulaže u razvoj turizma Vašeg kraja			40
Lokalni građani trebaju biti više uključeni u donošenje odluka vezano za turizam			38
Građani su pravovremeno informisani o mogućnosti preduzetničkih aktivnosti u ruralnom turizmu na području Vaše opštine		44	

Izvor: Autor

Na osnovu odgovora ispitanika se zaključuje da ih polovina nije zadovoljna radom turističke organizacije, zatim 51 ispitanik je naveo da turistička ponuda nije iskorištena u punom kapacitetu. 53 ispitanika smatra da ruralni turizam može da bude motor ekonomskog razvoja i da pomogne rješavanju brojnih ekonomskih problema. Za aktivnosti države i ulaganja sa državnog nivoa 40 ispitanika smatra da država značajno ulaže u razvoj turizma. Ovde se može reći da uglavnom ispitanici iz Višegrada i Foče su istakli da država doprinosi razvoju ruralnog turizma u lokalnim zajednicama, dok ispitanici opština Čajniča i Novog Goražda su navodili da nema značajne podrške državnog nivoa za razvoj turizma. 38 ispitanika je navelo da treba lokalni građani trebaju više da budu uključeni u razvoj ruralnog turizma, odnosno da se pojave kao ugostitelji i preduzetnici koji će seoska gazdinstva pretvoriti u turističke atrakcije. 44 ispitanika je navelo da su im poznate mogućnosti za preduzetničke aktivnosti, te da su čuli za projekte koji su pokrenuti za razvoj ovog oblika turizma od strane države. Sledeće pitanje se odnosilo na stavove ispitanika da li bi razvoj ruralnog turizma mogao da spriječi odlazak stanovništva iz ruralnih krajeva. Većina je istakla da bi ruralni turizam i ekonomska egzistencija značajno doprinjela smanjenju odlaska stanovništva u posmatranim opštinama. Ispitanici su navodili da bi ruralni turizam i šansa za ostvarivanjem prihoda bi stimulisala stanovnike ruralnih područja da ostanu.

Grafikon 12. Stavovi ispitanika o ulozi ruralnog turizma u sprečavanju odlaska stanovništva

Izvor: Autor

Na ovo pitanje 80 ispitanika je istaklo da je ruralni turizam faktor ostanka stanovnika ruralnih krajeva, 16 da bi to bilo djelimična mjera, dok 4 ispitanika je naglasilo da bi se i razvojem ruralnog turizma nastavio trend depopulacije ruralnih krajeva. Poslednje pitanje iz ankete se odnosilo na stavove da li Vlada i nadležne institucije trebaju da imaju snažniju politiku podrške i razvoja ruralnog turizma. 95 ispitanika je istaklo da je potrebna veća i intezivnija pomoć državnih institucija za razvoj ovog sektora, 5 ispitanika je navelo da nadležne institucije djelimično pomažu, dok negativnih odgovora na ovo pitanje nije bilo. Jasno je da ruralni turizam u posmatranim opštinama u početnim fazama, te da mu je neophodna pomoć od nadležnih institucija.

7. ANALIZA REZULTATA I DISKUSIJA

Na osnovu analize stanja iz oblasti ruralnog turizma Gornjedrinske regije, te analize rezultata dobijenih ispitivanjem putem ankete došlo se do toga da je većina ispitanika upoznata sa ruralnim turizmom koji može da bude okosnica ekonomskog razvoja posmatranih opština. Kao faktore razvoja ili prednosti koji mogu da predstavljaju pogodnosti za ekonomski razvoj posmatrane regije ustanovljeno je sledeće:

- Većina ispitanika je upoznata sa ruralnim turizmom, kao i izražena želja da bi u budućnosti posjetili ruralno turističko mjesto;
- Bogat prirodni potencijal za razvoj ruralnog turizma;
- Mogućnost kombinovanja drugih sadržaja sa ruralnim turizmom poput područja za lov, ribolov, sportske aktivnosti, planinarenje, splavarenje i dr;
- Očuvana i ekološki zdravo prirodno okruženje ruralnih područja;
- Opredjeljenost za smještaj u seoskim kućama, brvnarama, planinskim kućicama koje im daju mir, tišinu i prostor za odmor, odnosno zasićenost hotelskim i apartmanskim smještajem.
- Istraživanjem smo ustanovili određene probleme koji opisuju stanje ruralnog turizma u posmatranim opštinama. Kao probleme možemo navesti sledeće:
- Lošu informisanost o aktivnostima iz oblasti turizma;
- Nedovoljna podrška lokalne zajednice za razvoj ruralnog turizma;
- Odlazak stanovništva u urbane sredine, posebno mladih i radno sposobnih građana;
- Loša putna infrastruktura i nerijetko nepostojanje pristupa na glavne putne mreže i pristupe ruralnih područja;
- Skromna ponuda ruralnih turističkih destinacija, koja je uglavnom bazirana na smještaju;
- Nedovoljno oglašavanje i promocija ruralnih turističkih područja, pa su pojedina mjesta praktično nepoznanica za lokalno stanovništvo;
- Nedostatak finansija za pokretanje biznisa i izostanak snažnije državne pomoći za razvoj ruralnog turizma;

Na osnovu navedenih potencijala i problema koji karakterišu područje Gornjedrinske regije koja je predmet istraživanja uočavamo raznovrstan potencijal za razvoj ruralnog turizma, i opterećenost brojnim problemima što ga čini nerazvijenim pri čemu se može potvrditi glavna hipoteza da „Gornjedrinska regija, odnosno opštine Foča, Višegrad, Rogatica, Čajniče, Novo Goražde, raspolažu bogatim potencijalnom za razvoj ruralnog turizma koji je nedovoljno iskorišten“. Ova konstatacija se ogleda i u činjenici da ova regija raspolaže veoma skromnom ponudom i smještajem iz ruralnih područja, a postoje brojne kuće i drugi smještajni objekti u ruralnim područjima koji se ne koriste, a mogli bi poslužiti za iznajmljivanje i smještaj. Dalje imamo da u ovim krajevima vlada visoka nezaposlenost i nemogućnost zapošljavanja stanovnika iz ruralnih sredina, posebno žena, što ukazuje da bi se ruralnim turizmom mogao u određenoj mjeri ovaj problem riješiti, što potvrđuje pomoćne hipoteze da ruralni turizam može da doprinese rješavanju problema nezaposlenosti u ruralnim područjima. Zatim ruralnim turizmom bi se podstakao razvoj drugih privrednih oblasti

poput proizvodnje ekološke i tradicionalne hrane što bi podstaklo razvoj poljoprivrede. Anketa je pokazala da je većina ispitanika opredjeljena za tradicionalni način pripreme hrane baziran na prirodnoj proizvodnji što potvrđuje prethodne stavove.

Zatim utvrđivanjem stanja na terenu uočen je nerealan broj smještajnih kapaciteta koji se koriste za iznajmljivanje u ruralnom turizmu. Razlog tome je da su brojni kapaciteti neregistrovani odnosno da usled povećanih troškova ugostiteljima nije ekonomično da se registruju. Dakle, radi se o nepovoljnom i neadekvatnom poreskom tretmanu ruralnih ugostitelja. Neadekvatna poreska politika prema seoskim domaćinstvima koja pružaju usluge ruralnog turizma stvara veće troškove. Naime, seoska domaćinstva se tretiraju isto kao i ugostiteljski objekti iz razvijenih turističkih destinacija pa su dužna da vode složene evidencije prema poreskim propisima koje im izazivaju visoke troškove angažovanja stručnih lica (računovođa). Na primjer poreski propisi nalažu vođenje knjige prometa za seoska domaćinstva isto kao za restoran na Jahorini. Ovakva situacija je posebno prisutna kod ugostitelja u Foči koji tokom raftinga iznajmljuju svoje smještajne kapacitete, a da pri tome nisu registrovani. Rješenje za ovo je promjena poreske politike kroz drugačiji poreski tretman ruralnih domaćinstava.

Da bi se ruralni turistički potencijali sa kojima raspolažu posmatrane opštine mogli iskoristiti, odnosno staviti u funkciju, neophodno je realizovati brojne aktivnosti kako bi se ovaj sektor unaprijedio. Da bi bio funkcionalan potrebno je povećati smještajne kapacitete, urediti ruralni prostor, poboljšati putnu i prateću infrastrukturu, edukovati i obrazovati lokalno stanovništvo, izgraditi dodatne sadržaje i razne druge aktivnosti. U ovom pogledu prikazaće se neke od važnih preporuka čijim bi se realizovanjem pospješio sektor ruralnog turizma u Gornjedrinskoj regiji i time postavio kao segment ekonomskog razvoja. Na osnovu toga sledeće mjere i aktivnosti je potrebno sprovesti za efikasniji ruralni turizam:

- Urediti ruralni prostor i poboljšati ruralnu turističku ponudu;
- Osnovati asocijaciju ruralnih/seoskih domaćinstava koja pružaju turističke usluge u vidu klastera i sl., sa ciljem jasnijeg i snažnijeg oglašavanja,
- Organizovanje škola i edukativnih sadržaja u ruralnim područjima kako bi se usvojila nova znanja i vještine koje su neophodne u modernom turizmu (učenje stranih jezika). Angažovati stručnjake za ruralni razvoj koji mogu da sprovedu dodatne obuke;
- Povezivanje poljoprivrednih proizvođača (domaćinstava) koji proizvode domaću i ekohranu i njihovo umrežavanje sa turističkim sektorom, kako bi kroz ponudu zdrave hrane i drugih tradicionalnih proizvoda sa sela turistima ostvarili prihode;
- Povezivanje ruralnog turizma sa drugim privrednim granama iz date oblasti poput prerade ljekovitog bilja, prodaje domaćih organski uzgojenih proizvoda, prodaja šumskog voća i ljekovitog bilja i sl.
- Pospješiti razvoj ruralne putne infrastrukture i povezivanje sa regionalnom putnom mrežom čime bi se pospješio razvoj ruralnog turizma što bi ojačalo ekonomsku snagu ruralnih područja;
- Povećati promociju i oglašavanje kako bi stanovnici bili upoznati sa aktivnosti-

ma po pitanju turizma;

- Uvesti povlastice i poreske olakšice za seoska domaćinstva;
- Povećati mjere stimulisanja investiranja u ruralni turizam na lokalnom i državnom nivou.

8. ZAKLJUČAK

U ovom radu analizirana je ponuda i sadržaj ruralnog turizma Gornjedrinske regije sa osvrtom na opštine Foča, Višegrad, Rogatica, Čajniče i Novo Goražde. Riječ je o mirnim mjestima, udaljenim od buke, uz mnogo prirodnih i autentičnih sadržaja. U radu smo vidjeli koliko ulogu ruralni turizam može da ima za ekonomiju jedne zajednice, te prikazali značaj ruralnog turizma za rješavanje brojnih ekonomskih problema, podsticanje razvoja drugih privrednih grana, očuvanje ruralnih i seoskih područja, smanjivanju depopulacije ruralnih područja, očuvanju čiste i zdrave životne sredine i brojne druge koristi. Ruralni sadržaji sve više u svijetu dobijaju na značaju, te ovaj oblik turizma ima trend rasta u svijetu. Republika Srpska je područje pogodno za razvoj ruralnog turizma i bogata je različitim prirodnim, kulturno-istorijskim, ljekovitim, i drugim resursima. Međutim ruralni turizam Republike Srpske još uvijek je u početnim fazama i tek se u poslednjih deset godina počelo ozbiljnije baviti razvojem ovog sektora. U tim nastojanjima pitanje ruralnog turizma je pravno i institucionalno regulisano Zakonom o turizmu, zatim strategijom razvoja turizma Republike Srpske i Pravilnik o uslovima za pružanje usluga u seoskom domaćinstvu, kao i brojnim drugim uredbama i podzakonskim aktima. Ovim su postavljene određene smjernice razvoja ruralnog turizma i definisani pravci budućeg djelovanja.

Još uvijek ruralni turizam u RS nije presudni motiv za dolazak turista, već je uglavnom vezan za druge turističke sadržaje određene destinacije, te da se uglavnom radi o kombinovanom turizmu, gdje pored planinskog ili rafting turizma imamo i ruralnu turističku ponudu. Generalno kao i drugi vidovi turizma u Republici Srpskoj ruralni turizam je opterećen brojnim problemima poput nedostatka smještajnih kapaciteta, loše ruralne turističke ponude, nedovoljno uređenim ruralnim područjima, nezainteresovanosti stanovnika za ovaj oblik turizma, nepostojanje dodatnih sadržaja i sl. Međutim, postoje i pozitivni primjeri uspješno realizovanih projekata ruralnog turizma širom Republike Srpske, i očekivati je da će usled trenda rasta tražnje za ovim vrstama turističkih usluga, ovaj sektor se sve više razvijati. Uopšteno posmatrano smještajni kapaciteti u Republici Srpskoj u ruralnom turizmu još uvijek nisu dovoljni za ozbiljne poduhvate u ovom sektoru. Veoma je teško odrediti precizan broj smještajnih kapaciteta s obzirom da brojna domaćinstva se bave izdavanjem smještaja, a da za to nisu registrovani. Smještajni kapaciteti se uglavnom nude u sređenim seoskim kućama sa manjim rekonstrukcijama, planinskim kolibama, kampovima i itd. U nekim objektima pored usluga smještaja nudi se usluge hrane. Sagledavanjem smještajnih kapaciteta turizma u Republici Srpskoj nameće se zaključak nedovoljno smještajnih kapaciteta u ruralnim područjima, pri čemu ozbiljno projektovanje velikih turističkih izleta u ruralna područja praktično bio nemoguće.

Ne postoje precizni podaci o stanju razvijenosti ovog sektora u Republici Srpskoj, kao i u posmatranim opštinama, stoga su u ovom istraživanju korišteni podaci iz srodnih oblika turizma, te na taj način prikazani određeni stavovi i zaključci. Radom

se nastojalo utvrditi ponuda ruralnog turizma posmrtranih opština i na taj način utvrditi stanje i perspektive ovog oblika turizma. Utvrđivanjem stanja i sagledavanjem perspektiva ponuđene su neke od preporuka za razvoj ruralnog turizma u posmrtranim opštinama kako bi ovaj sektor značajnije mogao da učestvuje u ekonomskom razvoju Gornjedrinske regije. Na kraju se može izvesti opšti zaključak da iako Gornjedrinska regija posjeduje relativno dobre uslove za ruralni turizam, ovaj sektor je nedovoljno razvijen, opterećen brojnim problemima i nedostacima koji koče razvoj ovog oblika turizma. Analizom u ovom radu smo vidjeli da među građanima vlada visoka potražnja za očuvanom prirodom, autentičnim sadržajima, zdravom hranom i dr., što ukazuje da će ovaj oblik turizma u budućnosti rasti.

LITERATURA

1. Čomić Đ., Pjevač N., (1997), Turistička geografija, Savezni centar za unapređenje turizma i hotelijerstva – ugostiteljstva, Beograd;
2. Đurović D., Cvejić S., (2011), Ruralni turizam kao činilac ruralnog razvoja, Zajednički program Ujedinjenih Nacija u Srbiji, Beograd;
3. Grupa Autora, (2001), Ekonomski riječnik, Ekonomski fakultet, Beograd;
4. Janković M., (2022), Makroekonomski faktori razvoja ruralnog turizma u Srbiji, monografija, Fakultet za poslovne studije i pravo Union, Beograd;
5. Krivošejev V., Rabasović B., (2019), Uvod u turizam - sa osnovama ruralnog turizma, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Valjevo;
6. Njegovan Z., (2016), Ekonomika turizma i seoskog turizma, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad;
7. Plavša J. (2007), Sportsko – rekreativni turizam, Prirodno – matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Novi Sad;
8. Stojanović V., (2007), Održivi razvoj turizma i životne sredine, Prirodno – matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Novi Sad;
9. Opština Bijeljina (2012), Strategija razvoja turizma opštine Bijeljina za period 2012 – 2017. godine, Bijeljina;
10. Turistička organizacija grada Banjaluka, (2012), Strategija razvoja turizma grada Banja Luka, 2013-2020. godine, Banja Luka;
11. Vlada Republike Srpske (2011), Strategija razvoja turizma Republike Srpske za period 2011–2020. godine, Banja Luka;
12. Vlada Republike Srpske (2021), Strategija razvoja turizma Republike Srpske za period 2020–2027. godine, Banja Luka.

PRILOG - ANKETNI UPITNIK

Poštovani/na osnovni cilj ovog anketnog upitnika jeste prikupljanje podataka o stavovima i mišljenjima lokalnih stanovnika o stanju i potencijalima ruralnog turizma u opštinama „Gornje-drinske“ regije za potrebe istraživačkog rada i naučnog doprinosa iz oblasti ekonomije i ekonomskog razvoja. Namjena anketnog upitnika jeste upoznavanje stanovnika o potencijalima iz oblasti ruralnog turizma u posmatranim opštinama u ovom istraživanju. Na osnovu toga Vas molimo da odvojite malo vremena i pokušate da odgovorite na svako postavljeno pitanje ili da označite neku od predloženih tvrdnji, koje će biti ponuđene kao odgovori na postavljena pitanja, a za koju mislite da je tačna. Anketa je u potpunosti anonimna u kojem ispitanici mogu slobodno iznositi svoje stavove i mišljenja na postavljena pitanja.

I – Analiza stanja ruralnog turizma „Gornje-drinske“ regije

- 1) Da li ste upoznati sa ruralnim turizmom?
 - ☐ Da
 - ☐ Ne
 - 2) Da li Vam je poznato da neko, u vašoj lokalnoj zajednici ili okruženju, nudi usluge ruralnog turizma?
 - ☐ Da
 - ☐ Ne
 - 3) Koji od ponuđenih oblika turizma bi razvijali u vašoj lokalnoj zajednici?
 - ☐ Riječni
 - ☐ Kulturni
 - ☐ Lovni
 - ☐ Zdravstveni
 - ☐ Vjerski
 - ☐ Gradski
 - ☐ Ruralni
 - ☐ Planinski
- (Ispitanici mogu da zaokruže više navedenih odgovora)
- 4) Koje su istaknute turističke vrijednosti u Vašem okruženju gdje živite?
 - ☐ Prirodni potencijali rijeke, jezera, šume, planine, i druge prirodne atrakcije
 - ☐ Kulturna baština
 - ☐ Istorijski spomenici i obilježja
 - ☐ Očuvana životna sredina
 - ☐ Bogatstvo u potencijalima za lov i ribolov
 - ☐ Ljubazni ljudi i raznovrsna gastronomska ponuda
 - ☐ Postojanje mjesta za odmor
 - ☐ Manifestacije
 - ☐ Ljekovita mjesta i banje
 - ☐ Druge vrijednosti _____ (Navedite koje)
- (Ispitanici mogu da zaokruže više navedenih odgovora)

5) Prema Vašem mišljenju i stavu, navedite vrstu smještaja koju bi preferirali (izabrali) prilikom posjete ruralnim turističkim destinacijama?

- ☐ Hotelski smještaj
- ☐ Ruralno/seosko domaćinstvo i kuće
- ☐ Apartmanski smještaj
- ☐ Planinske kućice
- ☐ Brvnare i kolibe
- ☐ Kampovanje na otvorenom
- ☐ Na druge načine _____ (Navedite)

(Ispitanici mogu da zaokruže više navedenih odgovora)

6) Prema Vašem mišljenju koji su ključni faktori za razvoj ruralnog turizma u lokalnoj zajednici?

- ☐ Vlada i nadležne institucije
- ☐ Stanovništvo i građani
- ☐ Lokalna samouprava i zajednica
- ☐ Svi navedeni faktori zajedno utiču na razvoj

7) Da li je prema Vašem mišljenju način na koji se lokalna zajednica bavi pitanjem razvoja ruralnog turizma adekvatan i efikasan?

- ☐ Da
- ☐ Ne
- ☐ Nisam upoznat/a

8) Prema Vašem mišljenju, koji navedeni problemi koče razvoj ruralnog turizma u vašoj lokalnoj zajednici?

- ☐ Nedovoljna interesovanost turista za ruralni turizam
- ☐ Loša infrastruktura
- ☐ Nepostojanje kvalitetne ponude
- ☐ Neefikasan zakonski okvir
- ☐ Nedovoljna informisanost i edukovanost ruralnog stanovništva
- ☐ Odlazak mladog i radno-sposobnog stanovništva u urbane sredine

(Ispitanici mogu da zaokruže više navedenih odgovora)

II – Analiza potencijala za razvoj ruralnog turizma „Gornje-drinske“ regije

- 1) Da li bi ste posjetili ruralno turističko mjesto u budućnosti?
- ☐ Da
- ☐ Ne
- 2) Koji bi bio Vaš presudni motiv za posjetu nekom ruralnom turističkom mjestu?
- ☐ Uživljanje i odmor u prirodi
- ☐ Upoznavanje ruralnog načina života
- ☐ Posjeta istorijskoj i kulturnoj baštini
- ☐ Obavljanje sportskih i rekreativnih aktivnosti u prirodi
- ☐ Gastronomska ponuda tradicionalnih jela iz ruralnih područja
- ☐ Posjeta seoskim i tradicionalnim manifestacijama
- ☐ Drugi motivi _____ (Navedite koji bi to bili)
- 3) U cilju dobijanja kvalitetnih informacija, bilo bi nam posebno značajno da ocijenite važnost navedenih stavova za ostvarivanje uspjeha ruralnog turizma u Vašem kraju ocjenama od 1 do 5?

Stavovi (faktori uspješnosti ruralnog turizma)	Ocjena
Kvalitetna turistička ponuda i sadržaji	
Profesionalna i ljubazna usluga	
Razvijena putna infrastruktura	
Postojanje atraktivnih i dodatnih sadržaja	
Očuvana životna sredina	

- 4) Gastronomska ponuda hrane treba biti pripremljena na tradicionalan način proizvedena na ruralnom području?
- ☐ Da
- ☐ Ne
- 5) Na koji način dobijate informacije o turističkim znamenitostima Vašeg kraja?
- ☐ Internet i društvene mreže
- ☐ Lokalno stanovništvo
- ☐ TV i radio prijemnik
- ☐ Turističke izložbe i prezentacije
- ☐ Časopisi i publikacije
- ☐ Poznanici i prijatelji koji su ranije bili
- (Ispitanici mogu da zaokruže više navedenih odgovora)

6) Prema Vašem mišljenju koji stepen tačnosti imaju sledeće tvrdnje:

	Tačno	Netačno	Djelimično
Rad turističke organizacije u Vašem gradu je zadovoljavajući			
Turistička ponuda u Vašem gradu je iskorištena u punom kapacitetu			
Ulaganje u razvoj turizma značajno bi doprinelo ekonomskom razvoju Vašeg grada			
Država značajno ulaže u razvoj turizma Vašeg kraja			
Lokalni građani trebaju biti više uključeni u donošenje odluka vezano za turizam			
Građani su pravovremeno informisani o mogućnosti preduzetičkih aktivnosti u ruralnom turizmu na području Vaše opštine			

7) Razvoj ruralnog turizma može uticati na pad odliva stanovništva iz ruralnih krajeva?

- ☐ U potpunosti se slažem
- ☐ Uopšte se ne slažem
- ☐ Djelimično se slažem

8) Da li nadležne institucije i Vlada treba da imaju snažniju politiku razvoja ruralnog turizma?

- ☐ Da
- ☐ Ne
- ☐ Djelimično